

Kritik mot en tingsrätt för dess handläggning av en fråga om häktning på rättens eget initiativ

Initiativet

I en artikel i Dagens Nyheter den 5 november 2004 fanns en uppgift om att en person utan att själv vara närvarande hade häktats i ett mål vid Stockholms tingsrätt. Eftersom innehållet i artikeln tydde på att frågan om häktning inte hade tagits upp vid en förhandling beslutade jag att inleda en utredning i saken.

Utredning

Dagboksbladet i tingsrättens mål B 3844-02, protokoll från sammanträde för huvudförhandling i målet den 4 november 2004 samt ansökan om stämning inforrades.

Av handlingarna framgick följande.

I en ansökan om stämning den 30 oktober 2002 åtalades AA vid Stockholms tingsrätt för brott mot jordabalken. Tingsrätten kallade till huvudförhandling som skulle hållas den 11 februari 2003. Huvudförhandlingen ställdes emellertid in på grund av att AA inte hade delgivits kallelse till förhandlingen. Därefter ställdes ytterligare tre huvudförhandlingar i målet in, två på grund av att AA anmält att hon var sjuk och en på grund av att AA inte hade delgivits kallelse.

Parterna kallades på nytt till en huvudförhandling att hållas den 4 november 2004. Av protokollet från förhandlingen kunde följande utläsas. AA hade delgivits kallelse till förhandlingen men inställde sig inte till denna. Däremot var hennes offentliga försvarare, advokaten BB, närvarande. Tingsrätten beslutade, i parternas närvaro, att ställa in förhandlingen eftersom AA:s utevaro utgjorde hinder för huvudförhandling. Därefter hemställde kammaråklagaren CC att AA skulle hämtas till rätten vid nästa rättegångstillfälle varefter var noterat att BB överlämnade frågan till rättens prövning. Parterna underrättades om att rätten senare samma dag skulle fatta beslut angående målets fortsatta handläggning. Tingsrätten – rådmannen DD med nämndemän – meddelade sedan i parternas utevaro följande beslut: ”AA är på sannolika skäl misstänkt för brott mot jordabalken. Det är

uppenbart att AA undandrar sig lagföring i målet. På grund härav förklarar tingsrätten AA häktad i hennes utevaro.”

Muntliga upplysningar inhämtades från CC som uppgav att hon inte hade någon minnesbild av att rätten tog upp frågan om häktning under förhandlingen.

Därefter infordrades AA:s överklagande av häktningsbeslutet och Svea hovrätts beslut den 11 november 2004 att upphäva tingsrättens beslut.

Ärendet remitterades till tingsrätten för upplysningar och yttrande över vilka överväganden som föranledde beslutet att häkta AA utan att parterna hade beretts tillfälle att yttra sig i frågan vid en förhandling.

Tingsrätten (lagmannen EE) gav in ett yttrande till vilket var fogat upplysningar från chefsrådmannen FF och DD.

DD

Omständigheterna i sak och viss bedömning

1. I mål mellan allmän åklagare och AA inställde sig ej AA till huvudförhandling den 4 november 2004. AA var delgiven kallelse till förhandlingen. Remissen avser ej frågan om hur AA delgivits kallelse.

2. Vid huvudförhandlingen anförde kammaråklagaren CC att målet skulle kunna avgöras i AA:s utevaro. AA:s försvarare advokaten BB anförde att AA:s utevaro utgjorde hinder mot huvudförhandlingen.

Rätten beslöt efter enskild överläggning att inställa den utsatta huvudförhandlingen.

3. Beslutet att inställa huvudförhandlingen avkunnades i de tillstädeskomnas närvaro. Enligt min minnesbild tillfrågade jag därefter åklagaren och BB om synpunkter på målets fortsatta handläggning. Intentionen med frågan var bl a att få åklagarens och BB:s synpunkter på förordnande av någon åtgärd enligt 46 kap. 15 § rättegångsbalken. Vitet torde kunna utdömas utan att åklagaren och BB yttrat sig särskilt däröver. Enligt min vidare minnesbild svarade kammaråklagaren CC omedelbart att hon yrkade hämtning av AA till nästa rättegångstillfälle, varefter BB svarade att han överlämnade åt rätten att besluta.

Som jag nyss anført var det min mening att parterna skulle yttra sig över samtliga alternativ enligt RB 46:15, alltså även häktning. Eftersom kammaråklagaren CC spontant (i vart fall enligt min minnesbild) sade sig yrka hämtning (och ej häktning) är det möjligt att BB kom att uppfatta saken så att han ej skulle yttra sig över annat än den av åklagaren väckta frågan om hämtning och ej över den möjlighet som enligt RB 46:15 stod rätten till buds att ex officio häkta AA. Det måste anses ligga i sakens natur och stå i överensstämmelse med 24 kap. 17 § andra stycket tredje meningen rättegångsbalken att ett beslut om häktning skulle kunna meddelas även om AA ej hörts personligen; hon hade ej hörsammat den kallelse hon var att anse som delgiven, hade ej ens påstått sig ha förfall för utevaron, varför man har fog för att påstå att hon höll sig undan.

4. Om BB – och åklagaren – uppfattat saken så att rätten skulle komma att begränsa sin prövning till frågan om hämtning beklagar jag detta. Missförståndet är helt hänförligt till min fråga som inte bort formulerats som begäran om synpunkter på den fortsatta handläggningen utan borde explicit ha ställts i avseende å åtgärd enligt RB 45:15. Hade jag formulerat frågan på detta mera stringenta sätt torde risken för missförstånd ha varit liten.

5. För undvikande av missförstånd är det alltså lämpligast att i liknande situationer fortsättningsvis be åklagaren och försvararen att yttra sig över åtgärd enligt RB 46:15 i stället för över målets fortsatta handläggning.

Frågan om min formulering vållat skada eller olägenhet

6. Som ovan anförts har jag förklarat att en formulering från mig vållat ett missförstånd och att min intention med frågan ej nått försvararen. I frågan om detta vållat någon skada vill jag anföra följande.

7. Sedan åtal väckts har rätten enligt 24 kap. 17 § första stycket andra meningen in fine rättegångsbalken möjlighet att självant upptaga frågan om häktning. Enligt ovannämnda stadgande i RB 46:15 kan häktning tillgripas mot tilltalad som utan laga förfall uteblivit från huvudförhandlingen.

8. BB förklarade vid förhandlingens början att han ej fått kontakt med AA trots att han sökt henne per telefon och att han vid tidigare rättegångstillfällen talat in meddelanden på AA:s telefonsvarare men att denna ej nu var aktiverad.

9. Av innehållet i föregående stycke framgår att BB ej kände till något om varför AA uteblivit från huvudförhandlingen eller var hon befann sig. Även om jag på det korrekta sättet enligt punkt 5 ovan hade utbett mig om yttrande över de i RB 46:15 angivna åtgärderna som vid den tilltalades utevaro står rätten till buds torde BB likväl ej ha kunnat annat än helt allmänt bestrida häktning av AA men, enär han ej haft kontakt med AA, ej ha kunnat lämna några uppgifter av beskaffenhet att påverka rätten i bedömningen av frågan om AA höll sig undan lagföringen. Rätten torde alltså även om jag på ett korrekt sätt berett åklagaren och BB att yttra sig över häktning ex officio ej ha fått mera material för ett ställningstagande till frågan om AA höll sig undan lagföringen.

Sammanfattning

10. Jag beklagar att jag inte valde en mera stringent formulering och beklagar att åklagaren och BB kom att missuppfatta mitt uttryck. Emellertid kan jag ej se att detta vållat någon olägenhet enär AA:s försvarare vid en korrekt ställd anmodan att yttra sig över åtgärderna i RB 46:15 ej torde ha kunnat lämna upplysningar som lett till att rätten fattat annat beslut.

11. Jag skall tillse att jag fortsättningsvis på ett mera klarläggande sätt anmodar parterna att yttra sig över åtgärder rätten kan komma att i visst fall vidtaga.

FF uppgav att han inte hade något att anföra utöver vad *DD* yttrat.

EE anförde i huvudsak följande.

Innan beslut om häktning kan fattas, skall frågan tas upp vid en förhandling. Av *DD*:s redogörelse framgår att han själv avsett att aktualisera samtliga alternativ för målets fortsatta handläggning enligt 46 kap. 15 § rättegångsbalken (RB), således även häktning. Uppenbarligen har det inte uppfattats så av parterna. Inte heller i protokollet från förhandlingen finns frågan om häktning nämnd. Därmed brister de formella förutsättningarna för att fatta ett beslut om häktning. Tingsrätten kan inte undgå kritik för att beslut ändå fattades.

Rättslig reglering

Av 46 kap. 15 § rättegångsbalken (RB) följer att om den tilltalade uteblir från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling eller om han eller hon inställer sig genom ombud trots föreläggande om personlig inställelse skall rätten i första hand pröva om målet kan avgöras ändå. Om det inte är möjligt att avgöra målet skall rätten besluta att den tilltalade skall 1) kallas på nytt vid vite, 2) hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag, eller 3) häktas, om det finns förutsättningar för det.

Av 24 kap. 17 § första stycket RB framgår att frågan om häktning av den som inte är anhållen får tas upp på yrkande av åklagaren. Efter åtalet får rätten även självmant (ex officio) ta upp frågan. Enligt andra stycket i samma lagrum skall det hållas häktningsförhandling när en sådan fråga väckts och vid den förhandlingen gäller i tillämpliga delar vad som sägs i 24 kap. 14–16 §§ RB.

Enligt 24 kap. 14 § andra stycket RB skall den anhållne och hans försvarare få tillfälle att yttra sig i häktningsfrågan.

Om huvudförhandling pågår när häktningsfrågan aktualiseras anses häktningsförhandlingen ingå i denna (se Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 24:53).

Bedömning

AA var tilltalad i ett brottmål vid tingsrätten. Den 4 november 2004 skulle huvudförhandling hållas i målet. Med anledning av att AA inte inställde sig personligen till förhandlingen utan endast genom sin offentlige försvarare beslutade tingsrätten att ställa in förhandlingen. Tingsrätten beslutade senare samma dag, utan yrkande från åklagaren, att häkta AA i hennes utevaro. Sedan AA överklagat tingsrättens häktningsbeslut upphävde Svea hovrätt den 11 november 2004 beslutet. Det hade då ännu inte verkställts.

Som framgått ovan är det möjligt för rätten att ex officio ta upp frågan om häktning sedan åtal väckts. Häktningsfrågan skall då enligt 24 kap. 14 och 17 §§ RB prövas vid en förhandling vid vilken den tilltalade och dennes försvarare skall få tillfälle att yttra sig. Det ligger dessutom i sakens natur att även åklagaren skall vara närvarande vid en sådan förhandling (jfr prop. 1998/99:65 s. 19) och självfallet även ges möjlighet att yttra sig.

Högsta domstolen har i bl.a. rättsfallen NJA 1990 s. 542 och NJA 1992 s. 499 slagit fast att det är en viktig rättssäkerhetsgaranti för den enskilde att häktning inte äger rum utan att denne har fått möjlighet att dessförinnan framföra sina synpunkter vid en förhandling. Undantag måste dock givetvis göras för sådana fall där han eller hon avvikit eller på annat sätt håller sig undan (se Fitger, Rättegångsbalken, del 2, s. 24:53).

I det aktuella fallet föregicks häktningsbeslutet av en förhandling vid vilken AA var närvarande endast genom sin offentlige försvarare. Såsom DD har anfört i remissvaret var det naturligtvis i den föreliggande situationen i och för sig möjligt för rätten att besluta om häktning av AA utan att hon hade hörts personligen i frågan. För att det undantagslösa kravet på att häktningsfrågan prövas vid en förhandling skulle kunna anses uppfyllt hade emellertid krävts att i första hand den närvarande försvararen men även åklagaren givits möjlighet att yttra sig i frågan.

DD:s minnesbild är att han frågade åklagaren och försvararen om deras synpunkter på målets fortsatta handläggning och att han avsett att därigenom ge parterna möjlighet att yttra sig över samtliga alternativ som ges i 46 kap. 15 § RB, således även häktning. Han har vidare konstaterat att det är möjligt att försvararen

uppfattade saken så att denne inte skulle yttra sig över annat än den av åklagaren väckta frågan om hämtning.

Mot bakgrund av vad som tagits upp i protokollet samt vad såväl CC som DD anfört kan försvararens yttrande enligt protokollet att han ”överlämnar frågan till rättens prövning” inte förstås på annat sätt än att det avsåg åklagarens yrkande om hämtning.

Häktning är en för den enskilde betydligt mer ingripande åtgärd än de som annars enligt 46 kap. 15 § RB står rätten till buds. Därför är ett sådant frihetsberövande också omgärdat av särskilda regler till den enskildes skydd. Det fordras givetvis att rätten, om den överväger att ex officio besluta om häktning, tydligt klargör detta så att försvararen och åklagaren – liksom den tilltalade om denne också inställt sig – vid den förhandling som skall föregå ett sådant beslut ges tillfälle att yttra sig. Det får inte förekomma att en domare avstår från att väcka frågan därför att han t.ex. gör bedömningen att försvararen inte kan tillföra något i sak.

Även om DD må ha avsett att väcka frågan om häktning vid förhandlingen så visar utredningen att han inte tog upp frågan på ett sådant sätt att åklagaren och försvararen rimligen kunde inse att frågan väcktes och att de gavs tillfälle att framföra synpunkter. Det fanns därför inte förutsättningar för tingsrätten att besluta om häktning på det sätt som skedde.

DD förtjänar allvarlig kritik för sin handläggning av häktningsfrågan och det är med viss tvekan som jag har beslutat att inte gå vidare i saken.